

LIBRIS

Maria NICULESCU

Coordonator

We know
books

Antoni G GALABOV

Coordonator

Smaranda ANGHENI

Valentin RADU

Alina Iuliana TĂBÎRCĂ

Rodica PAMFILIE

Economia socială

Organizare. Guvernanță. Inovare.

CUPRINS

Cuprins tabele și figuri	15
Cuvânt introductiv	17
Mot introductiv	23

Capitolul 1.

Evoluția practicilor și a cunoașterii în economia socială	31
1.1. Repere istorice ale practicilor de economie socială	32
1.2. Curente de gândire privind economia socială	36
1.2.1. Creștinismul social	38
1.2.2. Socialismul asociaționist	40
1.2.3. Liberalismul social	40
1.2.4. Solidarismul	41
1.2.5. Filantropismul	42
1.3. Teoria actuală a celui de-al treilea sector	42
1.4. Traectoria economiei sociale în țările fostului bloc sovietic	45
1.5. Impulsul european în favoarea economiei sociale	52
Bibliografie	55

Capitolul 2.

Economia socială: perspectivă socio-economică și juridică	57
2.1. Economia socială - un concept neconsensual	57
2.2. Cadrul epistemologic de definire a economiei sociale	60
2.3. Abordarea substanțială a economiei sociale	65
2.4. Abordarea juridico-instituțională a economiei sociale	74
2.5. Abordarea axiologică a economiei sociale	78
2.6. Analiza comparativă a diverselor accepțiuni ale economiei sociale	84
2.7. Spre o definiție consensuală a economiei sociale	90
2.8. Economia socială: pârghie de întărire a coeziunii sociale și de creștere a incluziunii sociale	91
Bibliografie	97

Capitolul 3.

Organizațiile de economie socială: tipologie și caracteristici	100
3.1. Caracteristicile generale ale organizațiilor de economie socială	101
3.2. Cooperativele – organizații istorice ale economiei sociale	104
3.2.1. Elementele „identitare” ale cooperativelor	104
3.2.2. Rolul cooperativelor în epoca actuală	107
3.2.3. Cooperativele în contextul economiei sociale din România	108
3.2.4. Cooperativele și idealul tip de întreprindere socială	116
3.3. Asociațiile: actori dinamizatori ai economiei sociale	117
3.3.1. Teorii explicative al emergenței sectorului asociativ	118
3.3.2. Caracteristicile asociațiilor ca entități ale economiei sociale	119
3.4. Societățile mutuale	121
3.4.1. Caracteristici generale	121
3.4.2. Casele de ajutor reciproc în România	122
Bibliografie	124

Capitolul 4.	
Întreprinderea socială în abordare europeană și internațională.....	125
4.1. Accepțiunea generală a conceptului de întreprindere.....	125
4.2. Emergența și afirmarea întreprinderilor sociale	128
4.2.1. Întreprinderea socială în viziunea anglo-saxonă	130
4.2.1.1. Școală resurselor comerciale	130
4.2.1.2. Școala inovației sociale și a antreprenoriatului social.....	132
4.2.2. Întreprinderea socială în spațiul european.....	134
4.2.3. Întreprinderea socială în accepțiunea instituțiilor europene	137
4.2.4. Întreprinderea socială în România și Bulgaria	139
4.3. Întreprinderea socială din perspectiva OCDE	142
4.4. Întreprinderea socială în abordare comparativă.....	145
4.5. Idealul-tip de întreprindere socială. Exigențe și indicatori definitorii	148
4.5.1. Dimensiunea economică a modelului EMES	148
4.5.2. Dimensiunea socială a modelului EMES	151
4.5.3. Dimensiunea modelului EMES privind guvernanta.....	152
Bibliografie	153

Capitolul 5.	
Ecosistemul economiei sociale	155
5.1. Accepțiunea ecosistemului de afaceri.....	155
5.2. Ecosistemul economiei sociale în viziune europeană.....	158
5.3. Repere ale ecosistemului economiei sociale în România	162
5.4. Rolul modelelor colaborative și de cooperare în economia socială.....	164
5.5. Forme de cooperare și de parteneriat în economia socială.....	165
5.6. Polii de economie socială	168
5.6.1. Constituirea și funcționarea polilor de economie socială	168
5.6.2. Sursele de finanțare a polilor de economie socială	174
5.6.3. Interesul polilor în ecosistemul economiei sociale	177
Bibliografie	181

Capitolul 6.	
Rezultatele și impactul activității organizațiilor de economie socială	183
6.1. Impactul social: soclul misiunii organizațiilor de economie socială.....	183
6.2. Logica evaluativă în organizațiile de economie socială.....	186
6.3. Modelul general de creare de valoare în organizațiile de economie socială.....	191
6.4. Rezultatele activității organizațiilor de economie socială.	
Considerații generale.....	193
6.5. Accesul la resurse al organizațiilor de economie socială	195
6.5.1. Barierele accesului la resurse în economia socială	195
6.5.2. Tripticul de interese și hibridarea resurselor în economia socială	197
6.5.3. Structura resurselor organizațiilor de economie socială.....	202
6.6. Impactul social al organizațiilor de economie socială	205
6.6.1. Abordare conceptuală	205
6.6.2. Interesul evaluării impactului social	208
6.6.3. Demersul general de evaluare a impactului social	210
Bibliografie	214

Capitolul 7.	
Viabilitatea economico-financiară a întreprinderilor sociale	215
7.1. Performanța – expresie a viabilității economico-financiare a întreprinderilor sociale	215
7.2. Instrumentele de evaluare a viabilității economico-financiare a unei întreprinderi	219
7.3. Criteriile de apreciere a performanțelor și dinamica lor	221
7.4. Evaluarea performanțelor financiare ale unei întreprinderi	223
7.4.1. Semnificația profitului în termeni de performanță a întreprinderilor sociale	224
7.4.2. Veniturile și cheltuielile: variabile determinante ale performanțelor financiare	226
7.4.3. Soldurile intermediare de gestiune: semnificație și conținut	230
7.4.4. Indicatorii de trezorerie: rolul lor în pilotajul operațional	236
7.4.5. Indicatorii de performanță din perspectiva creării de valoare	242
7.4.6. Ratele de rentabilitate: valoarea informațională în termeni de performanță	244
Bibliografie	247

Capitolul 8.

Gubernanța: concepte, principii, tipologie	248
8.1. Gubernanța: considerații preliminare	248
8.2. Procesul de decizie și gubernanța	250
8.3. Gubernanța întreprinderilor tradiționale	253
8.3.1. Cadrul teoretic de referință privind gubernanța întreprinderilor	253
8.3.2. Sistemul de gubernanță	258
8.3.3. Principiile de gubernanță	261
8.4. Gubernanța publică	264
8.4.1. Evoluție conceptuală: de la guvernare la gubernanță	264
8.4.2. Gubernanța europeană	267
8.4.3. Gubernanța întreprinderilor publice	269
Bibliografie	275

Capitolul 9.

Gubernanța organizațiilor de economie socială	277
9.1. Trăsăturile specifice gubernanței organizațiilor de economie socială	277
9.2. Modelul de gubernanță – caracteristică definitorie a organizațiilor de economie socială	279
9.3. Părțile interesate și exercitarea puterii în organizațiile de economie socială	281
9.4. Organele de gubernanță și eficacitatea lor	285
9.5. Sistemul de gubernanță al economiei sociale: demers comparativ	289
Bibliografie	294

Capitolul 10.

Inovarea - pilon al competitivității și al creșterii economice	296
10.1. Inovarea și competitivitatea	296
10.2. Conceptul de inovare. Tipologia inovării	299
10.3. Sursele procesului de inovare și de creare de valoare	306
10.4. Strategiile inovaționale ale companiilor	308
10.5. Inovarea prin design - factor de diferențiere strategică	314
Bibliografie	321

Capitolul 11.

Inovarea socială și crearea de valoare	325
11.1. Solidaritatea – soclul creativității și al valori sociale.....	325
11.2. Emergența conceptului de inovare socială	330
11.3. Accepțiunea actuală și tipologia conceptului de inovare socială.....	333
11.4. Inovarea tehnologică și inovarea socială: două procese complementare	335
11.5. Inovarea prin guvernanță	337
11.6. Inovarea prin parteneriate	339
11.7. Inovarea prin negociere.....	341
Bibliografie	344
Prezentarea autorilor.....	347

Capitolul 1.

Evoluția practicilor și a cunoașterii în economia socială

Autori: Maria NICULESCU

Antoni Galabov

Termenul de „*economie socială*”, pătruns relativ recent în vocabularul academic românesc, al administrației publice și al societății civile are o lungă istorie, integrând controverse teoretice și realități empirice ce se pierd în negura timpurilor. Acest termen s-a mondializat în ultimele decenii, fiind folosit pentru a descrie fenomene care variază semnificativ în funcție de zona geografică, de istoria și cultura regiunii sau țării de referință, de condițiile economice și de nivelul de dezvoltare, de cadrul politic și juridic etc. Actele fondatoare ale economiei sociale sunt adesea imprecise, legenda amestecându-se cu istoria. Aceasta face ca punctele de vedere privind apariția structurilor specifice economiei sociale și a vocabularului consacrat să fie uneori contradictorii. În plus, diversele abordări și componente ale economiei sociale au o istorie proprie în fiecare țară, care necesită analize și interpretări contextuale pentru cunoașterea adevărului istorice.

În istoria economică, modelul social a fost întotdeauna marcat de existența și de rolul jucat de o varietate de organizații precum cooperativele, asociațiile, societățile mutuale, care nu sunt nici întreprinderi private tradiționale, nici instituții publice. Spre deosebire de întreprinderile private tradiționale care urmăresc generarea de profituri financiare pentru proprietari sau acționari, organizațiile de economie socială au ca misiune principală de a furniza bunuri și servicii fie membrilor lor, fie unor comunități mai largi.

Active în toate colțurile lumii de aproape două secole, ele sunt astăzi recunoscute și funcționează în forme juridice specifice fiecărei țări (în special cooperative, societăți mutuale și asociații). Ele și-au înființat propriile organisme reprezentative pentru a interacționa cu autoritățile publice și au contribuit în mod diferit la dezvoltarea economică și la creșterea incluziunii sociale.

Termenul generic utilizat în mod tradițional, în multe țări ale lumii, inclusiv cele ale Uniunii Europene pentru a se referi la aceste organizații este cel de „*conomie socială*”. El a devenit o sintagmă care subliniază atenția deosebită acordată de aceste organizații consecințelor sociale ale activităților desfășurate și structurilor lor de guvernanță participativă.

1.1. Repere istorice ale practicilor de economie socială

Primele forme de asociere și de constituire a unor organizații precursore ale economiei sociale au apărut încă din perioada Imperiului Roman, sub forma grupurilor de artizani sau a asocierilor cu caracter politic. După căderea Imperiului, asocieri primitive de tip monastic își fac simțită prezența peste tot în Europa, într-o varietate de domenii: artă, știință, diverse meserii specifice epocii. În perioada Evului Mediu mișcarea asociativă a fost foarte puternică. Așa cum afirma istoricul Naurrisson, citat de Defourny și Nissen⁵, toate progresele majore ale vieții economice a Evului Mediu s-au bazat pe diverse forme de organizare asociativă (confrerii, bresle, corporații etc.).

Confreriile⁶ erau foarte numeroase, ajungând să cuprindă o mare parte a populației unei așezări. Ele au constituit, la vremea respectivă, o formă de răspuns la nevoile vitale de ajutor reciproc, care a animat societatea medievală. Solidaritatea depășea adesea domeniul material.

Corporațiile nu erau altceva decât asociații de negustori sau meșteșugari care se reuniau pentru a-și apăra interesele și pentru a se ajuta reciproc. Faptul că exercitarea unei meserii era condiționată de apartenență la o corporație explică multiplicarea și dezvoltarea puternică a acestora în Evul Mediu. Pentru a face parte dintr-o corporație, cei interesați trebuia să plătească o contribuție care, de cele mai multe ori, era modică. Această mișcare asociativă era codificată, desfășurându-se după reguli stricte stabilite de Stat sau de Biserică.

Primele forme de structuri asociative, strămoșe ale societăților mutuale de azi, au fost „*Societățile de prietenie*”⁷ apărute în Anglia în secolul al XIII-lea.

⁵ Coordonator Defourny, J., Nyssen, M. (2017). *Economie sociale et solidaire*, Ed. Deboeck, Belgia, p. 31.

⁶ Dicționarul Explicativ al Limbii Române (2022), CONFRERIE, confrerii, s.f. (Franțuzism) Asociație constituită în scopuri religioase sau caritabile; p. ext. grupare de oameni cu părerii comune; confrăție, confraternitate. – Din fr. confrérie.

⁷ Eng. *Friendly Societies*. Majoritatea „*societăților de prietenie*” au început ca grupuri locale, de obicei câțiva săteni sau vecini, în care membrii contribuiau cu o mică plată în fiecare lună, astfel încât să poată primi o sumă forfetară atunci când aveau de nevoie. Bani erau investiți sau economisiți dacă nu apărea o cerință imediată. Există un risc convenit atunci când se plătea o taxă către „societate”, iar condițiile de plată puteau fi sub mai multe forme (ex. moartea unei vaci, o înmormântare, plăți regulate în caz de boală sau plata unei pensii pentru limită de vârstă). Prima „societate” a fost o asociație de succes de asigurări în caz de incendiu din Londra. În 2017, mai existau aproximativ 200 de astfel de „societăți de prietenie”.

Acestea își propuneau să furnizeze membrilor alocații în caz de boală sau de deces în schimbul unei cotizații regulate. Modelul s-a răspândit rapid în alte țări europene și pe alte continente, mai ales în America.

În ce privește libertatea de asociere, aceasta începe să pătrundă în Europa și în Statele Unite în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Dar, abia la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX se pun treptat bazele unui cadru juridic de funcționare a unor forme de organizare precum cooperativele, societățile mutuale, asociațiile fără scop lucrativ. Așa cum scria în 1840 Alexander de Tocqueville „În țările democratice știința asocierii este știința mamă: progresul celorlalte depinde de progresul acesteia”⁸. Apariția economiei sociale ca mișcare asociativă populară, este considerată ca o reacție la consecințele revoluției industriale din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, când „mizeria” lucrătorilor devenise un fapt social de mare amploare. Ea a constituit o formă de răspuns a celor vulnerabili și marginalizați social, la condițiile de viață generate de revoluția industrială. Sistemul de valori și orientările acestei mișcări, cristalizate de asociaționismul și cooperativismul istoric stau la baza conceptului modern de economie socială, structurată în jurul a trei familii principale de entități, și anume cooperativele, societățile mutuale și asociațiile.

Termenul de „cooperativă” își are originea în Anglia, fiind difuzat progresiv în alte țări și regiuni ale lumii pe parcursul secolului al XIX^{lea}. În Franța termenul uzitat era cel de „asociații muncitorești” care aveau o logică multidimensională, combinând munca, solidaritatea și întrajutorarea, spre deosebire de cooperative bazate pe o logică mai antreprenorială. În lucrarea intitulată „Proiectul cooperativ: utopia și practica sa, aparatele și rețelele sale, speranțele și inconvenientele sale”⁹, Desroche distingea trei perioade ale evoluției cooperăției: utopică, empirică și experimentală. Perioada „utopică” este specifică primelor trei sferturi ale secolului al XIX^{lea}, fiind reprezentată de către Robert Owen în Anglia, și de Henri de Saint-Simon, Charles Fourier et Louis Blanc în Franța.

Robert Owen (1771-1858) este considerat primul mare utopist al cooperăției, dar și părintele cooperăției moderne. El considera proprietatea privată drept o cauză a in justiției sociale, iar acumularea de capital ca fiind la originea creșterii prețurilor. Owen a fost fondatorul modelului cooperativelor de consum. El a încercat să-și experimenteze ideile încercând să creeze, dar fără succes, comunități autarhice, cum a fost New Harmony, în Statele Unite.

⁸ Tocqueville, A. (1993). *De la démocratie en Amérique*. Ed. Poche, vol. 2, Paris.

⁹ Desroche, H. (1976). *Le projet coopératif: son utopie et sa pratique, ses appareils et ses réseaux, ses espérances et ses déconvenues*. Ed. Economie et Humanisme, Paris.

În Franța, Saint-Simon (1760-1825), o personalitate de origine aristocrată, considera asociaționismul ca un mod de organizarea a activității economice susceptibil de a favoriza dezvoltarea „*industriei*”, creșterea producției și a bunăstării. După Saint-Simon, asociaționismul contribuie la dezvoltarea solidarității. Rolul statului se reducea, din punctul lui de vedere, la coordonarea ansamblului activităților. Charles Fourier (1772-1837) se pronunța împotriva liberalismului și propune un model alternativ, asocierea, bazată pe punerea în comun a tuturor forțelor economice și morale și pe utilizarea lor în beneficiul tuturor. La rândul său, Louis Blanc (1812-1882) considera asocierea ca un răspuns la concurență, considerată de el ca fiind principala cauză a mizeriei. El a preconizat crearea de cooperative de producție ale muncitorilor, pe care le numea „*ateliere sociale*”. După Blanc, sarcina creării acestor ateliere aparținea statului, ca unică modalitate de a ameliora condițiile de viață ale claselor marginalizate.

Celelalte două perioade ale mișcării cooperatiste sunt caracterizate prin operaționalizarea idealului asociaționist. Este vorba, printre altele, de crearea „*Societății Echitabililor Pionieri din Rochdale*” în 1844 la Manchester și a „*Alianței Cooperative Internaționale*”, în 1895, tot la Manchester. Societatea Echitabililor Pionieri din Rochdale a fost creată de muncitorii din țesătoriile de flanel de la acea vreme, care n-au reușit să obțină o creștere de salariu de la patronii lor. Ei au decis să creeze o asociație și să deschidă un magazin cooperatist fondat pe următoarele principii: plata în numerar a mărfurilor cumpărate sau vândute, controlul calității articolelor livrate, repartiția excedentelor, prorata cumpărărilor efectuate de membrii și nu în funcție de capitalul deținut. În cadrul acestei cooperative de consum s-au pus bazele marilor principii ale cooperativelor: democrația (un om - un vot), libertatea de adeziune, participarea membrilor la capital, educația aderenților etc.

Philippe Buchez (1796-1865), un discipol al lui Saint-Simon, susținea crearea, în 1840, a „*Asociației creștine a bijutierilor în aur*”, care prefigura cooperativele de producție. Mai târziu, spre sfârșitul secolului al XIX-lea Jean Baptiste Godin (1817-1888) crea tot în Franța un centru de locuințe colective pentru familiile muncitorilor (*Le Familistère*), finanțat din beneficiile întreprinderii sale. În Germania, se dezvoltau în aceeași perioadă cooperativele de credit, la inițiativa unor personalități ale vremii orientate spre filantropism, precum Friedrich Wilhelm Raiffeisen (1818-1888) sau Herman Schulze-Delitzsch (1808-1883).

După ce-l de-al Doilea Război Mondial mișcarea cooperatistă a avut traiectorii diferite în cele două mari blocuri politico-strategice. În blocul

capitalist aceasta a înregistrat un **declin sensibil** până în anii 1980, legat de transformările profunde ale **capitalismului**, de dezvoltarea statului social, de intensificarea concurenței și de **procesul de mondializare**. În blocul comunist, are loc un intens proces de **cooperativizare**, realizat însă în condiții care au amputat principiile fundamentale ale **cooperăției**, și mai ales cel al **asocierii voluntare** și al **democrației**.

Asociațiile s-au afirmat puternic, în ultimele decenii, atât în contextul național al diferitelor țări, cât și la nivel internațional.

În literatura științifică, abordarea asociațiilor trimite la conceptul de organizații private fără scop lucrativ, sau non-profit. Calificativul „*non-profit*” se referă la constrângerea de nedistribuire a profitului sau de non-lucrativitate (și nu la imposibilitatea acestor organizații de a obține un excedent). Filozofia „*non-profit*” își are rădăcinile în lumea anglosaxonă, fiind asociată conceptelor cheie de caritate, filantropie și voluntariat, care caracterizează societatea civilă a acestor țări. În SUA, sectorul non-profit este înrădăcinat în societatea civilă, dar și în filozofia liberală care promovează supremația principiilor de libertate și de responsabilitate individuală asupra autorității publice. Asociațiile au o lungă istorie în Statele Unite care a debutat în secolul al XIII-lea. După anumiți autori¹⁰ constituirea societății civile în SUA a parcurs trei perioade distincte:

- cea a asociațiilor bazate pe întraajutorarea mutuală și nu pe caritate;
- cea a asociațiilor orientate spre rezolvarea unor probleme sociale ale comunităților. Animate de un spirit democratic participativ, acestea au adesea acțiuni de pledoarie și de apărare a unor puncte de vedere privind gestiunea bunului public;
- cea a asociațiilor de apărare a drepturilor civile.

În SUA, fundațiile ocupă de asemenea un loc important în cadrul societății civile. Ele au ca obiectiv distribuirea resurselor financiare mobilizate pentru susținerea persoanelor defavorizate. Așa cum sublinia Anheier¹¹, fundațiile „*constituie într-o anumită măsură răspunsul american la problema particulară a averilor excesive, într-o societate caracterizată printr-o distribuire limitată a veniturilor*”.

În Marea Britanie, principiul carității se înscrie în conștiința colectivă ca un principiu social de bază, ca o componentă a **societății democratice**. **Principiul**

¹⁰ McCarthy, K. (2003). *American Creed: Philanthropy and Rise of Civil Society, 1700-1865*. University of Chicago Press. p. 132.

¹¹ Anheier, H. (2005). *The Nonprofit Sector: Approaches, Management, Policy, London and New York*. Routledge. p. 86-93.

ajutorului acordat săracilor era înscris încă din 1601 într-o lege a reginei Elisabeta. În sinteză, caritatea, filantropia și voluntariatul, activitățile non-profit care au fasonat societățile anglo-saxone au la bază principiul mobilizării de resurse de la clasele înstărite pentru a le redistribui celor în dificultate. În această perspectivă se înțelege ca non-lucrativitatea (non-profit) constituie o garanție a utilizării resurselor în interes general, respectiv în beneficiul celor defavorizați și nu al membrilor organizației. Prin urmare altruismul și ne-îmbogățirea membrilor organizațiilor constituie matricea ideologică a organizațiilor non-profit.

1.2. Curente de gândire privind economia socială

Pe plan epistemic, rădăcinile termenului de „*economie socială*” se regăsesc într-o diversitate de curente de gândire, mergând de la socialismul utopic¹², la liberalismul social¹³ și solidarism¹⁴, de la creștinismul social marcat de celebrul enciclic *Rerum Novarum* al Papei Leon al XIII^{lea}¹⁵, la filantropismul epocii moderne. În ciuda pluralismului lor ideologic, aceste școli au ca punct de convergență pledoaria pentru abordarea morală a economiei, pentru punerea „*omului*” și nu a „*bogăției*” în centrul sistemului economic, pentru concilierea interesului personal cu cel al bunăstării și păcii sociale. Economia socială, de la primele sale forme istorice până la cele contemporane, a parcurs itinerarii diferite de la o regiune la alta, de la o țară la alta, în funcție de paradigmele doctrinale dominante și de realitățile economice, sociale și culturale proprii.

În Europa Occidentală, economia socială, ca doctrină și activitate practică organizată, datează de la începutul secolului al XIX^{lea}. În ciuda anumitor limite ale cunoașterii, o serie de autori convin că termenul de „*economie socială*” a fost folosit pentru prima dată în literatura de specialitate economică de economistul liberal francez, Charles Dunoyer, în lucrarea sa „*Nou traité privind economia socială*” publicată în 1830¹⁶. Sunt și câteva excepții de autori care dau întâietate fiziocratului Louis-Gabriel de Buat-Nançay, care ar fi utilizat acest termen în 1773

¹² Printre reprezentanții de marcă ai socialismului utopic se numără: Robert Owen (1771-1858), Saint-Simon (1760-1825) și Charles Fourier (1772-1837).

¹³ Liberalismul social a fost promovat în special de Charles Dunoyer (1786-1862) și Frédéric Passy (1786-1862).

¹⁴ Reprezentanții solidarismului care a contribuit la dezvoltarea economiei sociale au fost Auguste Ott (1814-1903) și mai ales Charles Gide (1847-1932).

¹⁵ *Rerum Navarum* (1891), disponibil online la <https://www.vatican.va/content/leo-xiii/en/encyclicals/documents/hf>, accesat în februarie 2022.

¹⁶ Enciclopedia Universalis, disponibil online la <https://www.universalis.fr/encyclopedie/charles-dunoyer/>, accesat în februarie 2022.

în lucrarea „Elemente ale politicii sau căutarea adevăratelor principii ale economiei sociale”¹⁷.

Multă vreme după cel de-al Doilea Război Mondial, în perioada „celor 30 de ani glorioși”¹⁸, acest termen n-a mai fost uzitat în vocabularul economic. Crizele recurente din cea de-a doua parte a secolului XX, recesiunea economică, declinul statului providențial etc. au readus la ordinea zilei o multitudine de probleme sociale, și odată cu acestea, nevoia de a găsi soluții pentru „umanizarea economiei”, pentru reconsiderarea locului și rolului omului în procesul de transformare socială.

În acest context, s-a propus reutilizarea termenului de economie socială. După anumite surse, prima utilizare a termenului „*economie socială*”, în sensul lui de astăzi, a fost făcută în 1974, când revista științifică „*Analele economiei colective*” și-a schimbat titlul în „*Analele economiei publice, sociale și cooperatiste*”, revistă editată CIRIEC (Centrul Internațional de Cercetare și Informare privind Economia Publică, Socială și Cooperativă)¹⁹. După alte surse, prima utilizare după al Doilea Război Mondial a acestui termen s-ar fi propus în Franța în anul 1977, de către Henri Desroche²⁰, pentru a desemna ansamblul cooperativelor, societăților mutuale și asociațiilor. Indiferent de realitatea sursei originare, cert este că el s-a extins treptat în toate țările Uniunii Europene, ca de altfel și la nivel internațional, ca expresie a unei noi paradigme economice ce conturează o alternativă a capitalismului liberal, o „*componentă a unei economii mondiale pluraliste*”²¹.

În Europa Centrală și Orientală, percepția termenului de „*economie socială*” este influențată atât de trecutul comunist, cât și de schimbările profunde de paradigmă economică și socială ale ultimelor decenii. Vechiul sistem economic al țărilor din regiune era, prin definiție, un sistem „*social*” în

¹⁷ Kaminski, P. (2020). *Actualités de l'économie sociale*, disponibil online la <https://www.profession-petit-historique-de-lidee-de-economie-sociale>, consultat în noiembrie 2019.

¹⁸ Expresia fr. „Les trente glorieuses”, „cei treizeci de ani glorioși” este titlul unui studiu publicat în 1979 de către economistul francez Jean Fourastié (1907-1990), care evocă perioada istorică cuprinsă între 1946 și 1975, în care Franța și majoritatea economiilor occidentale au înregistrat o creștere puternică, pe fondul unei stabilități economice de durată.

¹⁹ „*Centre International de Recherches et d'Information sur l'Economie Publique, Sociale et Coopérative*” este o organizație științifică internațională neguvernamentală. Obiectivele sale sunt asigurarea și promovarea colectării de informații, cercetării științifice și publicării de lucrări privind sectoarele economice și activitățile orientate spre interesul general și colectiv; disponibil online la <https://www.ciriec> accesat mai 2022.

²⁰ Henri Desroche (1914-1994) este un renumit sociolog francez al sistemului cooperatist.

²¹ Hiez, D. (2021). *Guide pour la rédaction d'un droit de l'économie Sociale et Solidaire*. Paris: ESS Forum International. Disponibil online la <https://en.essforuminternational.com/guide-pour-undroit-de-ess>, accesat martie 2022, p. 24.

slujba poporului, a „clasei muncitoare”, clasă care integra practic marea majoritate a păturilor sociale, conform ideologiei vremurilor. Din acest motiv, în multe spirite, există o confuzie ideologică și, de asemenea, epistemologică între „economia socială” și anumite trăsături ale „economiei socialiste”. După căderea Zidului Berlinului, entitățile istorice de economie socială au urmat o traiectorie eratică, în continuă reconstrucție, iar cele noi și-au făcut simțită treptat prezența cu rezultate parțial cunoscute și recunoscute, datorită absenței unor statistici naționale fiabile.

Economia socială este un concept complex, apreciat de anumiți specialiști drept un concept „umbrelă”, întrucât el acoperă o varietate de paradigme, de practici, de organizații și de structuri instituționale. Printre paradigmele de referință întâlnim paradigme istorice, dar și teorii contemporane fondate într-un context internațional marcat de crize recurente de natură economică și socială.

1.2.1. Creștinismul social

Creștinismul social este o mișcare apărută în secolul al XIX-lea într-un context caracterizat de condițiile economice, sociale și politice foarte dificile, generate de revoluția industrială și de liberalismul economic. Aceasta mișcare se înscrie într-o perspectivă ecumenică și semnifică faptul că acțiunea socială trebuie să-i reunească pe toți creștinii, indiferent de orientările lor religioase. Clerul și comunitățile creștine, dar și Biserica ca instituție, impresionate de situația dificilă a muncitorilor, inițiază o serie de acțiuni, care merg dincolo de acțiunile caritative tradiționale angajându-se în tratarea unor cauze de justiție socială. Pastorul protestant Tommy Fallot (1844-1904) de origine alsaciană, este considerat inițiatorul creștinismului social, care nu semnifică numai asistență, caritate și morală, ci și justiție socială. Crezul lui Fallot merită amintit chiar dacă, nu mai corespunde epocii noastre, el are o semnificație pentru spiritul acelei epocii și al curentului pe care-l reprezintă: „*Socialismul a împrumutat o parte din programul său de la Evanghelia. El vrea să construiască o societate pe bazată pe justiție. Evanghelia o vrea și ea. În această privință, a da vina pe socialism ar fi să condamni Evanghelia și profeții*”²².

Dar, acest curent de gândire a fost puternic marcat de Scrisoarea Enciclică Rerum Novarum din 1891 al Papei Leon al XIII-lea, care începe cu descrierea contextului perioadei, context similar pe alocuri cu cel al zilelor noastre: „*Setea de inovare care a subjugat de mult timp societățile și le-a ținut într-o agitație febrilă*

²² Tommy Fallot, *Bibliografie*. disponibilă online la https://fr.wikipedia.org/wiki/Tommy_Fallot, accesată iunie 2022.

trebuia, mai devreme sau mai târziu, să treacă de la politică la sfera vecină economiei sociale. Într-adevăr, industria s-a dezvoltat și metodele sale au fost complet reînnoite. Relația dintre angajatori și lucrători s-a schimbat. Bogăția s-a revărsat în mâinile câtorva, iar mulțimea a fost lăsată în sărăcie. Muncitorii au conceput o opinie mai înaltă despre ei înșiși și au trecut la o uniune mai intimă între ei. Toate aceste fapte, ca să nu mai vorbim de corupția moravurilor, au dus la un conflict formidabil. (...) în societate”²³.

Dincolo de utilizarea sintagmei „*economie socială*”, acest document istoric integrează, în filigran, o pledoarie de un remarcabil umanism, pentru încurajarea economiei sociale. Referința la interesul comun și la modul de funcționare a societății ne duc cu gândul la principiile clasice ale economiei sociale: „*Diferitele funcții trebuie distribuite în modul cel mai favorabil intereselor comune și astfel încât inegalitatea să nu dăuneze concordiei. Este foarte important ca poverile să fie distribuite inteligent și clar definite, astfel încât nimeni să nu fie supus nedreptății. Este important ca masa comună să fie administrată cu integritate și ca măsura de ajutor care îi este acordată cuiva să fie determinată în prealabil de gradul lui de dificultate*”²⁴. El conține, de asemenea o lecție de guvernanță a corporațiilor din acea vreme, care poate fi considerată și ca un reper istoric, ca o referință a conceptului modern de „*responsabilitate socială a întreprinderilor*”: „*Tot ce se poate spune în general, este că trebuie să se ia ca o regulă universală și constantă de organizare și guvernare a corporațiilor, aceea de a oferi fiecăruia dintre membrii lor, pe cea mai convenabilă și mai scurtă cale, mijloacele necesare pentru atingerea obiectivului propus. Acest obiectiv constă în cea mai mare creștere posibilă, pentru fiecare, a bunurilor corpului, minții și averii*”²⁵.

De o manieră generală, creștinismul social al secolului al XIX-lea pleda pentru existența unor organisme de intermediare de tip asociativ, pentru a lupta împotriva izolării individului provocată de liberalismul economic, dar și împotriva absorbției individului de către Stat, dependenței excesive de acesta, capcană a marxism-leninismului. Inspirația creștinismului social se află la baza operei lui Frédéric Le Play (1806-1882), economist și sociolog francez, care a avut o contribuție remarcabilă la dezvoltarea economiei sociale. Astfel, el a fondat în 1856 *Societatea de economie socială* și revista intitulată „*Economie socială*”. Specialiștii evocă organizarea unui concurs destinat să recompenseze

²³ Rerum Navarum (1891), disponibil online la <https://www.vatican.va/content/leo-xiii/en/encyclicals/documents/hf>, accesat în februarie 2022.

²⁴ *Idem*.

²⁵ *Idem*.

„persoane, stabilimente sau localități, care prin organizații și instituții speciale au dezvoltat o bună armonie între persoane, cooperând la aceleași lucrări și au asigurat lucrătorilor o bună stare morală, materială și intelectuală”²⁶. În aceeași perioadă, Frédéric - Guillaume Raiffeisen crea în Germania primele case rurale de credit, devenind părintele creditului cooperativ agricol.

1.2.2. Socialismul asociaționist

Mișcarea socialistă începe cu socialismul utopic, amintit mai sus, care se caracterizează prin dorința de a înființa comunități ideale după diferite modele, unele guvernate de reglementări foarte restrictive, altele mai liberale, unele care apără proprietatea comună, altele care lasă o marjă mai mare proprietății individuale. Socialismul utopic nu se baza pe o revoluție politică, nici pe o acțiune reformistă condusă de stat, ci pe crearea unor comunități socialiste care urmau să înlocuiască treptat societatea capitalistă. În cadrul acestui curent se disting reprezentanții socialismului asociaționist care propovăduiau unirea, asocierea muncitorilor în asociații sau cooperative, în special cooperative de producție, pentru a da mai multă forță acțiunilor și revendicărilor lor. Printre aceștia se numărau în Franța, Benoît Malon (1841-1893), care publica în 1883 un *Manual de economie socială*, și Marcel Mauss (1872-1950), care propovăduia o economie a socializării voluntare. Marx însuși a fost favorabil dezvoltării cooperativelor, dar teoria sa a derapat ulterior în teza colectivizării forțate.

Acest curent de gândire a generat uneori confuzia dintre mișcarea specifică economiei sociale și socialism. Reprezentanți de marcă ai socialiștilor belgieni și francezi de la acea vreme, considerau economia socială ca un instrument de a ameliora condiția celor aflați în dificultate și nu ca un mijloc de transformare a societății. Din păcate, această abordare are prozele ei moderni, care nu văd în economia socială decât un mijloc de absorbție a sărăciei și care o instrumentalizează în lupta lor politică.

1.2.3. Liberalismul social

Reprezentanții acestui curent pledau pentru liberalismul economic și neamestecul statului în afacerile private. Economia socială a înregistrat progrese considerabile sub influența lor, mai ales a economistului britanic John Stuart Mill (1806-1873) și a economistului francez Léon Walras (1834-1910) care au evocat avantajele cooperativelor, rolul economic și moral al acestora. În Italia și în

²⁶ Godineau, L. (1989). *L'économie sociale à l'Exposition universelle*, în „*Le mouvement social*”, nr. 140, p. 71-87, Ed. de l'Atelier, Franța.